

LOKALT GEMENSAMT VÄLSTÅNDSBYGGE

från Preston till Göteborg och Bergsjön

Ett kunskaps- och diskussionsmaterial från

Innehåll

1. Introduktion	3
2. Lokalt gemensamt välståndsbygge	4
<i>Strategins fem ben.....</i>	<i>5</i>
<i>En internationell rörelse.....</i>	<i>5</i>
3. Erfarenheterna från Preston.....	6
<i>Samverkan kring upphandling.....</i>	<i>6</i>
<i>En lokalt ägd bank</i>	<i>7</i>
<i>Stöd till kooperativ utveckling.....</i>	<i>8</i>
<i>Lokala, demokratiska och sociala företag.....</i>	<i>9</i>
<i>Kommunala fastigheter och planering för det allmänna bästa.....</i>	<i>10</i>
<i>Omställning för klimatnödläget.....</i>	<i>11</i>
<i>Så syns strategins resultat.....</i>	<i>13</i>
4. Fördjupning: Socialt värde i upphandlingar.....	14
<i>Ett verktyg för att nå viktiga mål.....</i>	<i>14</i>
<i>Socialt värde i Preston.....</i>	<i>14</i>
5. Möjligheter i Göteborg och Bergsjön.....	16
<i>Lokalt och demokratiskt företagande.....</i>	<i>16</i>
<i>Rättvisa anställningar och arbetsmarknader.....</i>	<i>16</i>
<i>Upphandling som motor för lokal utveckling.....</i>	<i>18</i>
<i>Finansiell kraft för lokalsamhällen.....</i>	<i>20</i>
<i>Användning av fastigheter och mark för social rättvisa.....</i>	<i>21</i>
<i>Avslutningsvis.....</i>	<i>22</i>
5. Resurser för fortsatt arbete.....	23
6. Källförteckning.....	24

Publicerat i november 2025

Text och formgivning: Jonathan Korsar, www.lokalekonomifornyfikna.se

Foto på framsidan: Made in Bergsjön - hållbar lokal marknad 2025

Detta material är en uppdaterad version av ett material som Navet i Bergsjön tog fram som en del av projektet Lokalt hållbar ekonomi Bergsjön med stöd av Leader längs Göta älv och Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling under våren 2025. Denna uppdaterade version har tagits fram med stöd från ABF Väst.

Läs mer om Navets arbete på: www.navet.org

I. Introduktion

Vi lever i en motsägelsefull tid, präglad av många kriser. På ett plan säger sig de flesta vara överens om att vi ska sträva efter en hållbar utveckling. FN:s globala mål pekar ut en riktning för alla samhällen och inte minst för vad regioner såväl som kommuner bör jobba med. Uppgiften är i korthet att bygga socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbara samhällen. Vissa trender pekar också i en hoppfull riktning, till exempel erövrar varje dag fler människor tillgång till modern teknologi och ökad bekvämlighet. Men samtidigt växer klyftorna inte minst i länder som för några årtionden sen var mer ekonomiskt jämlika. Sverige är ett av dessa länder. Detta visar sig till exempel i att folkhälsan överlag stadigt förbättrats samtidigt som skillnaderna mellan olika grupper ökar, vilket vi till exempel ser om vi jämför medellivslängden i olika stadsdelar.

Under lång tid har vi sett den här utvecklingen med växande ekonomiska klyftor. I svenska städer hänger denna utveckling tätt ihop med en växande fysisk segregation. Detta speglar i sin tur en motsvarande uppdelning av arbetsmarknaden.

Välståndet i Sverige är mer ojämnt fördelat än på 40 år. Det är hög tid att vända den här utvecklingen. I det här kunskapsmaterialet kan du läsa om hur en samlad strategi för att göra detta har börjat utvecklas inom en internationell rörelse där kommuner och regioner är drivande. Kunskapsmaterialet tar avstamp i två seminarier som ägde rum 21 och 22 februari 2025 i Bergsjön. Medverkande i dessa samtal var Valerie Wise från Preston City Council, Johanna Azar, ordförande i inköp- och upphandlingsnämnden, och Helena Sagvall, specialist på social hållbarhet vid inköps- och upphandlingsenheten i Göteborgs stad.

Strategin som beskrivs i materialet går internationellt under benämningen »Community Wealth Building«, vilket på svenska översatts till »lokalt gemensamt välståndsbygge«. Prestons arbete med denna strategi och den så kallade »Prestonmodellen« har idag inspirerat en rörelse bland kommuner i Storbritannien.

Preston ligger i samma del av Storbritannien som betydligt mer kända Manchester och är liksom den sistnämnda orten en gammal industristad. Det var i själva verket i dessa trakter som den industriella revolutionen startade för mer än 200 år sedan. Det var även här vi tidigt såg folkrörelser som kämpade för att industrialiseringen skulle bli något gynnsamt för alla, till exempel fackföreningsrörelsen och den kooperativa rörelsen.

I detta häfte får du ta del av en nutida, men inte mindre spännande historia. Det handlar om en ort som drabbades hårt när finanskrisen 2008-2009 rullade in, men som med inspiration bland annat från Cleveland i USA utvecklat ett nytt sätt att arbeta med lokal utveckling. Arbetssättet är framförallt en sammanhållen strategi där de olika delarna syftar till att skapa en mer demokratisk, hållbar och jämlik ekonomi.

Mycket i strategin handlar om att stärka den sociala dimensionen och den ekologiska hållbarheten i allt företagande, samt att uppmärksamma och stödja utvecklingen av olika sorters social ekonomi. Ett viktigt mål med detta är att stärka de former av företagande som bidrar till att utvidga demokratin även till den ekonomiska sfären.

Anledningen till att vi i Navet i Bergsjön valt att uppmärksamma det här arbetssättet, och med denna skrift vill diskutera vad en liknande strategi kan innebära i Göteborg är att vi har som mål att stärka Bergsjön ekonomiskt, minska klyftorna och bygga ett mer jämlikt och socialekologiskt hållbart Göteborg. Vi arbetar aktivt för att boende i Bergsjön ska kunna påverka samhällsutvecklingen mer.

Har du några tankar kring det som tas upp här? Har du en idé kring lokal utveckling, företagande och en starkare, mer socialt rättvis ekonomi i Göteborg eller någon annanstans i landet?

Ta gärna kontakt!

Malin Widehammar, Navet i Bergsjön
malin.widehammar@navet.org

I februari 2025 arrangerade Navet i Bergsjön två seminarier om lokalt gemensamt välståndsbygge med Valerie Wise från Preston i Storbritannien.

2. Lokalt gemensamt välståndsbygge

För Preston började allt med finanskrisen 2008-2009 och de år av ekonomiska svårigheter som följde. Flertalet kommuner i Storbritannien drabbades, men Preston som redan innan krisen var ekonomiskt utsatt var en av de kommuner som drabbades hårdare.

Till exempel ledde krisen till ökad arbetslöshet och ekonomiska svårigheter för såväl boende, lokala företag som för den kommunala organisationen.

En konsekvens av krisen i Preston var också att luften gick ur något som kallades för Tithebarn Regeneration Partnership. Detta var en externt finansierad satsning på att utveckla staden genom bygge av ett stort köpcentrum. Den planerade satsningen var på motsvarande 7 miljarder kronor. Tithebarn Regeneration Partnership lades ner 2011. De privata ägarna, som enligt Valerie Wise framförallt var aristokrater från andra delar av landet,

la helt enkelt ner projektet. Då bestämde sig kommunpolitikerna i Preston för att försöka bygga en annan sorts ekonomisk utveckling.

Inspirationen till det lokala arbete som inleddes kom bland annat från Cleveland i USA. I Cleveland har bland stadens större sjukhus och universitet tillsammans med kommunen och olika organisationer med fokus på att främja kooperativ utveckling skapat en modell för att minska fattigdomen och klyftorna i staden, en av de fattigaste städerna i USA.

Centralt i den så kallade Clevelandmodellen är att använda köpkraften hos de stora institutionerna till att skapa en grund för utveckling av fler personalägda företag som producerar för olika lokala behov.

Arbetet i Cleveland har genererat inte bara bra jobb för många som tidigare haft en otrygg ställning på arbetsmarknaden. Att bli delägare i sin arbetsplats har också stärkt dessa personer och skapat en intressant ny dynamik som möjliggjort fortsatt lokal utveckling. Inom ramen för modellen har de utvecklat en organisation och en fond för att utveckla fler personalägda företag över tid.

Den så kallade Clevelandmodellen hade en ekonomiskt utmanande start, men står idag som ett exempel på hur lokal utveckling kan bedrivas genom ett utvecklat samspel mellan stora institutioner och personalägda företag.

Strategin de utvecklat för ekonomisk utveckling har kallats för »Community Wealth Building« och handlar alltså om att stärka lokalsamhällen genom att skapa och behålla välstånd inom dem, snarare än att låta resurser och vinster flöda ut till externa aktörer.

Denna strategi är ett alternativ till traditionell ekonomisk utveckling som ofta gynnar stora företag och externa investerare på bekostnad av lokalbefolkningen. Målet är att skapa en mer rättvis och hållbar ekonomisk modell.

En internationell rörelse

I detta kunskaps- och diskussionsmaterial har vi fokus på erfarenheterna i Preston av att arbeta med denna strategi. Det är ändå värt att notera att många kommuner i Storbritannien har plockat upp liknande

arbetssätt och strategier. Organisationen Centre for Local Economic Strategies arbetar med många av dessa kommuner och har mycket intressant rapporter om hur kommuner arbetar med lokalt gemensamt välståndsbygge runtom i Storbritannien på sin webbsida.

En intressant utveckling sista årtiondet är att Skottland beslutat att anamma lokalt gemensamt välståndsbygge som en nationell utvecklingsstrategi.

I USA har Cleveland, staden som inspirerade Preston, också inspirerat andra och det finns ett växande nätverk av städer som tillsammans utforskar och utvecklar arbetet med lokalt gemensamt välståndsbygge runtom i USA. En organisation som fungerat lite som motor i detta arbete är Democracy Collaborative, en organisation som bildades vid universitetet i Maryland år 2000.

Tips på material för den som vill fördjupa sig i detta finns samlat under »Resurser för fortsatt arbete« i slutet av detta material.

Strategins fem ben

1 Lokalt och demokratiskt företagande
Att utveckla olika sorters lokala, demokratiska och sociala företag som till exempel småföretag, olika sorters kooperativ och kommunalt ägarskap ses som viktigt eftersom detta kan stärka den lokala ekonomin och demokratisera samhället.

2 Rättvisa anställningar och arbetsmarknader
Att rekrytera från låginkomstområden, betala avtalsenliga löner samt skapa en mer inkluderande arbetsmarknad förbättrar lokala ekonomier. Att anställda har vettiga löner gör det möjligt för dem att vara med och utveckla den lokala ekonomin och samhället.

3 Upphandling som motor för lokal utveckling
Städer och andra lokala ankarinstitutioner utvecklar sina upphandlingar så att de levererar mer samhällsnytta både socialt och ekologiskt. Mer lokala leverantörskedjor ger en större grund för en mångfald av ägande i den lokala ekonomin.

4 Finansiell kraft för lokalsamhällen
Genom att öka flödet av investeringar inom lokala ekonomier går det att utnyttja och återcirkulera det välstånd som redan finns. Detta är ett alternativ till att försöka attrahera externt kapital vilket tenderar att skicka vinsten ut ur den lokala och regionala ekonomin. I praktiken kan detta till exempel handla om att omdirigera kommunala pensionsfonder, eller att stötta lokala sparbanks eller medlemsägda banker.

5 Användning av fastigheter och mark för social rättvisa
Städer och andra lokala institutioner tar tillbaka kontrollen över mark och fastigheter, samt använder dessa för att till exempel stärka boende på orten och den lokala ekonomin, samt för att bekämpa spekulation och att lokala aktörer trängs ut.

Dessa fem ben har formulerats av Centre for Local Economic Strategies i Storbritannien och lyfts fram av Ylva Lundkvist Fridh i skriften Strategi för lokalt gemensamt välståndsbygge (2019).

3. Erfarenheterna från Preston

Ställda inför finanskrisens hot om fördjupade ekonomiska klyftor, fattigdom och sociala problem ville Preston testa idéerna om lokalt gemensamt välståndsbygge som en möjlighet att minska klyftorna och stärka allmänhetens välbefinnande i Preston.

En av de första sakerna de gjorde var att satsa på att göra Preston till en ort med rimliga lägstalöner. Kommunen gick före och fler arbetsgivare har följt efter och erbjudit en så kallad »Real Living Wage«. Detta har varit särskilt viktigt för ungdomar, kvinnor, etniska minoriteter och andra som ofta har

låglönejobb, men det är också viktigt för hela den lokala ekonomin, betonar Valerie Wise.

Samverkan kring lokal upphandling

Inspirerade av Cleveland skapade de också i Preston ett så kallat »ankarinstitutionsnätverk«. Ankarinstitutioner är de stora institutioner som finns på en ort som anställer många, som är bundna på ett eller annat sätt till orten eller regionen och som därigenom fungerar som en sorts ankare för hela samhällets ekonomi på platsen.

Ankarinstitutionerna som Preston City Council samverkar med är de tre högskolor som finns i Preston, ett kooperativt bostadsbolag, den regionala polismyndigheten Lancashire Constabulary samt Lancashire County Council, det vill säga

North West Mutual är en regional och demokratiskt ägd bank som startas för att stärka regional utveckling och de företag och hushåll som är aktiva i nordvästra England. Initiativet till att starta banken kommer bland annat från Preston City Council.

organisationen för regionen i vilken Preston ligger. Organisationernas samarbete har haft fokus inte minst på upphandling, det vill säga att se över hur organisationerna inhandlar varor och tjänster. De har nu samverkat kring detta under mer än 15 år. Målet har varit att arbeta med så genomtänkta upphandlingar som möjligt, som bidrar till att kommunen och regionen når sina sociala och ekologiska mål.

Valerie Wise berättar att de kopplat till detta har uppdaterat sina planeringspolicier samt sin upphandlingspolicy så att dessa så ofta som möjligt ska främja affärer med socialt ansvarstagande, lokalt baserade leverantörer i Preston och Lancashire County.

Som en del av arbetet har även en lokalt förvaltat pensionsfond för Lancashire County investerat motsvarande 1 miljard kronor i regionen, och ytterligare 1 miljard kronor i staden Preston.

Redan de första åren lyckades dessa ankarinstitutioner flytta en stor del av sin upphandling till den lokala och regionala ekonomin genom att utveckla sina sociala och ekologiska mål i upphandlingarna. Mellan 2011-2012, då en första

baslinje etablerades för arbetet, och 2016-2017 ökade den lokala upphandlingen inom Preston från 5% av totalen till drygt 18%. Inom regionen Lancashire ökade upphandlingen från lokala företag från 39% till drygt 79% under samma period.

En lokalt ägd bank

En av de saker som Valerie Wise är nästan mest stolt över är det pågående arbetet med den nya regionala, lokalt ägda banken North West Mutual.

Bankens mål är att stödja nordvästra Englands ekonomi och dess invånare. Målet är att banken ska kunna betjäna regionerna Lancashire (där Preston ligger), Cumbria, Greater Manchester, Merseyside och Cheshire. Visionen är att driva en bank som »förstår behoven hos människor och platser« i Nordväst samt hjälper till att skapa välstånd genom att stödja lokala företag och organisationer.

En lokalt, demokratiskt ägd bank ses som en lösning på flera problem inom finanssektorn, som till exempel svärgigheterna för hushåll och företag att få rimliga lån såväl som att bankernas vinster alltför ofta berikar de rika istället för att driva lokal utveckling.

Plunginton Community Land Trust har bildats för att göra Emanuelskyrkan i Preston till en resurs för alla som bor i närheten, alltså en form lokalt gemensamt välstånd.

Stöd till kooperativ utveckling

Något man utvecklat tillsammans med en av högskolorna och den kooperativa rörelsens organisationer är en starkare stödstruktur för utveckling av olika sorters kooperativa företag. Sen man startade har en rad olika kooperativ startat med stöd av staden. Valerie Wise tog på seminariet i februari upp bland annat följande tre exempel:

Leighton St House Cooperative

Här har det bott resande eller »travellers« som de kallas på engelska i mer än 30 år, och detta är en av tre platser i länet som etablerades av Lancashire County Council i slutet av 1980-talet för den här gruppen. Familjerna som bor här är väl integrerade i området och deras barn går i lokala skolor. När Lancashire County Council bestämde sig för att lägga ut de tre platserna till försäljning uppstod först en hel del oro. Sen utvecklades förslaget att Lancashire Leighton Street skulle överföras till Preston City Council som i sin tur lät de boende förvalta området genom ett kooperativ.

Stöd för utvecklingen av kooperativet kom från Preston Cooperative Development Network, en lokal organisation för att stötta kooperativ som startades 2017 som en del av arbetet med lokalt gemensamt välståndsbygge. Även grannar, polisen och lokala företag engagerade sig i solidaritet med de boende i området. Detta gjorde att de boende kunde bo kvar.

Plunginton Community Land Trust

Detta är ett kooperativ som arbetar för att bevara och rädda Emanuelskyrkan i Preston från rivning genom att bland annat skapa 14 hyreslägenheter i kyrkan såväl som att öppna upp den som ett sorts allaktivitetshus och mötesplats som välkomnar både troende och andra boende i närområdet. Syftet med kooperativet är alltså att kyrkan ska kunna fungera både som kyrka, men också som en lokal arena för en mängd andra kulturella och sociala aktiviteter.

Lokala, demokratiska och sociala företag

Inom lokalt gemensamt välståndsbygge ligger fokus på att skapa en ekonomi med många olika sorters lokalt, socialt och demokratiskt förankrade företag. Här finns alltså en uppmärksamhet på att flertalet företag kan öka sin kapacitet att bidra till samhällets sociala och ekologiska mål.

Lokalt ägda och demokratiska företag, som till exempel personalägda företag, bygdebolag, allmännyttiga stiftelser, lokala utvecklingsbolag med mera, främjas gärna eftersom de kan bidra till samhällets sociala och ekologiska hållbarhet, samt en demokratisering av ekonomin.

Sociala företag, det vill säga företag med ett tydligt samhällsnyttigt syfte, där vinsten används enkom för verksamhetsutveckling och olika allmännyttiga syften, främjas av samma anledning.

I Sverige har det funnits en tendens att likställa sociala företag med arbetsintegrerande sociala företag. Men det är viktigt att understryka att arbetsintegrerande sociala företag enbart är en

sorts sociala företag. Sociala företag är ofta ofta kooperativ, det vill säga företag där varje medlem har en röst, men kan ha flera andra juridiska former. Det samhälliga syftet med ett socialt företag kan också se ut på många olika sätt.

Enligt Europakommissionen kan sociala företag, förutom att ägna sig åt integration av personer med funktionsnedsättning och arbetslösa, ofta jobba med:

- Personliga sociala tjänster - hälsa, välbefinnande och sjukvård, yrkesutbildning, utbildning, hälsovårdstjänster och omsorg.
- Lokal utveckling av missgynnade områden - genom till exempel grannskaps- och landsbygdsutveckling, samt utvecklingsbistånd och utvecklingssamarbete
- Återvinning, miljöskydd, sport, konst, kultur eller historiskt bevarande, vetenskap, forskning och innovation, konsumentskydd, amatörsport och mycket annat.

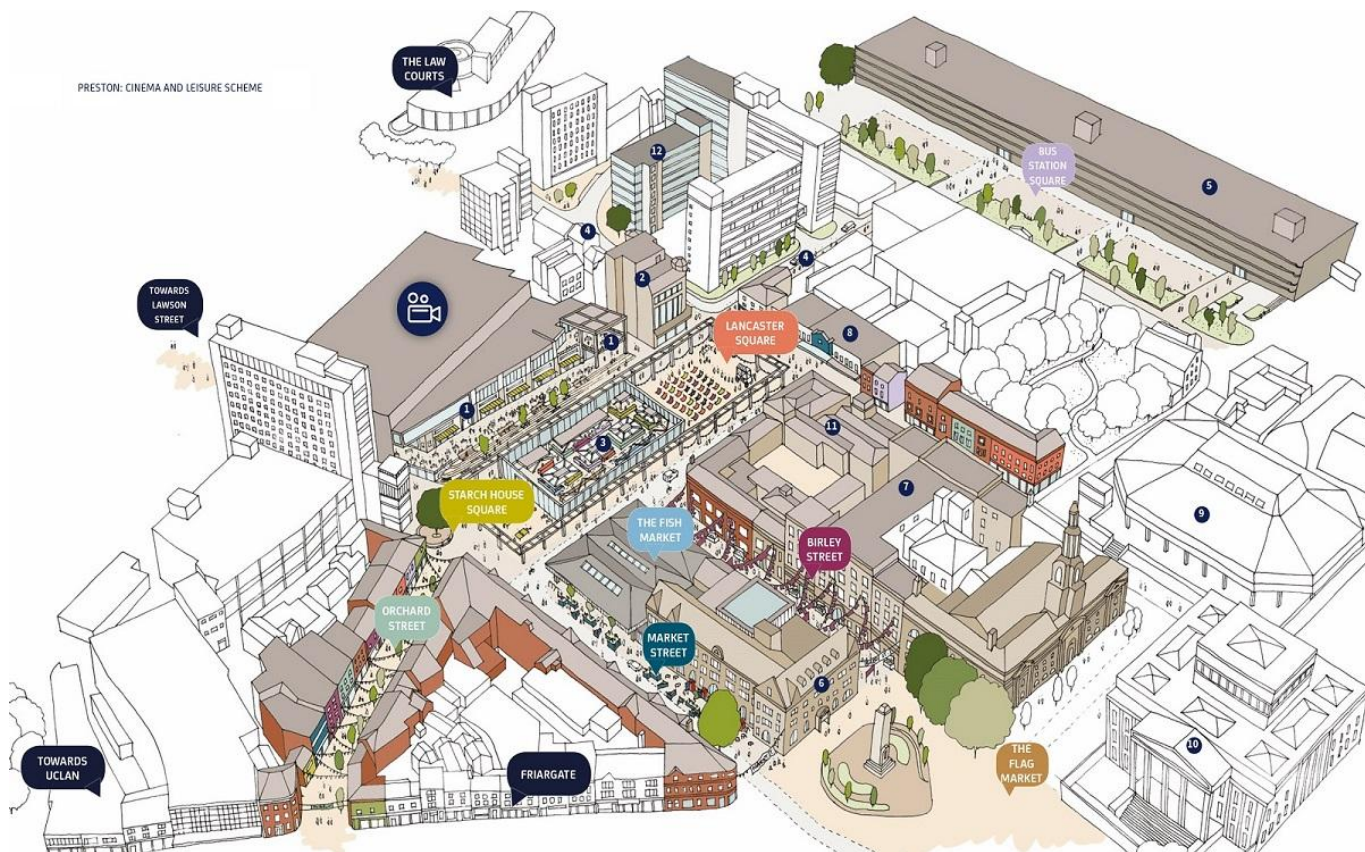
Preston Digital Cooperative

Preston Digital Cooperative skapades då man uppmärksammat problemen med digital exkludering, och såg att boende borde få tillgång till digitala färdigheter, lämplig teknik och vettig uppkoppling. Utgångspunkten för kooperativets arbete är att delar av Preston är väldigt välförsörjda med både teknik och modernt bredband, samtidigt som andra delar av staden saknar detta. Kooperativet är öppet för organisationer i Preston som delar kooperativets mål att ge alla boende i Preston tillgång till både kunskap och teknik samt bra uppkoppling.

The Ferret

The Ferret är en lokal musikscen som hotades av nedläggning då lokalen de huserat i under årtionden lades ut för försäljning. Preston City Council ansökte då om att musikscenen skulle ges status som »community asset» (en tillgång för lokalsamhället), vilket stoppade försäljningen. Nu har The Ferret köpts av en stiftelse vars syfte är att äga och driva

lokala musikscener. Stiftelsen heter Music Venue Trust och jobbar för att säkra den långsiktiga framtiden för lokala musikscener som The Ferret runtom i Storbritannien. Enligt stiftelsen har dessa scener »spelat en avgörande roll i utvecklingen av brittisk musik under de senaste 40 åren, fostrat lokala talanger, tillhandahållit en plattform för artister att bygga sina karriärer och utveckla sin musik och sina prestationsförmåga». Stiftelsen kan alltså ses som ett sorts socialt företag som arbetar för »erkännande av den viktiga roll som dessa arenor fyller, inte bara för artistutveckling utan också för kultur- och musikindustrin, ekonomin och lokala samhällen».

Animate är en del av en större satsning på att utveckla det offentliga rummet i Preston, vilket kommunen sett som en viktig del av satsningen på lokalt gemensamt välbästandesbygge.

Kommunala fastigheter och planering för det allmänna bästa

I Preston ses olika former av ägande som potentiellt komplementära. Satsningen på upphandling med sociala mål syftar till att stärka alla sorters företag med kapacitet att bidra socialt, vilket styr mot fler lokala företag. Men att stötta fler lokala företag och kooperativ utesluter inte att de också arbetar med att utveckla det kommunala ägandet. Till exempel jobbar de för att åter bygga allmännyttiga bostäder och använda offentligt ägd mark för nya billiga bostäder, samtidigt som de gynnat kooperativa och privata bostadsaktörer som jobbat med olika sociala mål.

En stor satsning som pågår under 2025 är det som kallas »City Deal«. Förutom nya bostadsområden innehåller denna »deal« satsningar på nya vägar, samt förstärkt kollektivtrafik. Satsningarna finansieras till viss del av den regionala pensionsfonden för regionens och kommunens personal. I stadskärnan har kommunen också gått in som ägare av fastigheter som tidigare varit privatägda för att främja en utveckling som gynnar Preston

ekonomiskt och socialt. Till exempel rustade kommunen »Preston Covered Market«, en stor marknadsplats. Ytterligare två exempel som Valerie tog upp på seminarierena i februari var:

Amounderness House

Amounderness House är en gammal byggnad som tidigare fungerat både som polisstation och domstol, men som stått tom och förfallit i över 30 år. Preston City Council planerar nu en rustning där byggnaden byggs till och görs om till ett så kallat kontorskollektiv (även kallat »coworking«).

Animate

Kommunen har också tagit över och uppgraderat ett stort bio- och nöjespalats som heter Animate. Där driver de bion samt har en rad lokala företag som hyresgäster. Målet har varit att utveckla platsen på ett sätt som stärker lokal utveckling och ekonomi på sikt.

Omställning för klimatnödläget

Som en del av vad de kallat »Prestonmodellen 2.0« genomför staden en större satsning på att hantera klimatnödläget. I detta arbete har Preston precis som svenska kommunen Tomelilla samarbetat med Doughnut Economics Action Lab och utgått från den så kallade »munkmodellen«. Detta innebär att de arbetar med en kontinuerlig kartläggning av vad som behöver förändras i samhället för att de ska klara av att inpassa samhället så det får plats inom munkens sociala och ekologiska gränser (se Storbritanniens munkdiagram på nästa sida).

Detta munkekonomiska (eller donutekonomiska) perspektiv handlar alltså om att uppmärksamma att det både finns gränser för hur stor påverkan samhället bör ha på naturen — ett ekologiskt tak som samhällen i rika länder idag skjutit rakt igenom— såväl som ett socialt fundament, eller med andra ord ett minimum av välbstånd som alla medborgare i samhället har rätt till.

I Preston försöker de göra en rad åtgärder för att hantera detta. Ett initiativ de jobbade med våren 2024 var en folkets klimatjury, ett klimatrådslag, där 30

personer från privat, offentlig och idéburen sektor, fick jobba fram ett förslag på en plan för att hantera klimatnödläget. De har också jobbat med frågan genom stärka sociala, demokratiska, kooperativa företag som kan leverera olika former av social nytta och ekologisk omställning. Två exempel på detta är Community Energy Preston, samt Retrofit +.

Community Energy Preston

Community Energy Preston är ett kooperativ som med stöd av bland annat kommunen och regionen försöker utveckla lokalt gemensamt välbstånd genom att sänka energiräkningarna för företag och lokalsamhällen runtom i hela nordvästra England.

Ett prioriterat mål är att hjälpa hushåll som lever i så kallad »energifattigdom«, det vill säga hushåll som inte har råd att investera i moderna resursbesparande och förnybara lösningar och därför blir ännu fattigare. Detta tänker man göra genom satsningar på bland annat solcellsinstallationer, en beprövad strategi som tillämpats av hundratals energikooperativ runtom i Storbritannien.

Foto: Preston City Council

Preston People's Climate Jurys andra session ägde rum onsdagen den 7 februari 2024. Fokus låg på att förstå klimatförändringarna och dess effekter. Två professorer gav en översikt, med både global och lokal information för deltagarna i klimatjuryn, som alla bor i Prestondistriktet.

En bra bakgrund att känna till är att flera tusen människor per år uppskattas att dö i förtid på grund av sjukdomar och hälsotillstånd som försämras av kalla och dragiga hem i Storbritannien.

Andra mål som kooperativet ställt upp kan man läsa om på deras webbsida. Där framgår bland annat:

- att de har som mål att utveckla, äga och/eller underlätta 1MW lokal förnybar energi redan innan slutet av 2025 (vilket motsvarar runt 70-170 villasolelsanläggningar)
- att de strävar efter att medborgare och andra aktörer i det lokala samhället ska köpa andelar i företaget och få en årlig avkastning på dessa investeringar
- att de kommer att stärka lokala leverantörskedjor och stödja lokala företag där det är möjligt, med fokus på att utveckla lokalt gemensamt välbefinnande inom Prestonområdet
- att de vill utveckla en stor medlemsbas och öka medvetenheten om den viktiga roll som lokalt, demokratiskt ägd energi kan spela för att stärka lokalsamhället.

Retrofit +

Retrofit + eller Brookfield Retrofit-kooperativet är ett annat lokalt kooperativ med syfte att erbjuda renoveringstjänster med fokus på energieffektivisering och bekämpande av energifattigdom. Initiativet har växt fram genom samarbete mellan Climate Action Preston, bostadskooperativet Community Gateway, Preston City Council och boende i den eftersatta stadsdelen Brookfield.

Målet är att skapa lokala jobb, samt använda ny teknologi för att förbättra både för de boende och miljön. Brookfield är en stadsdel där få boende har råd med statligt subventionerade gröna energiåtgärder som att installera bra isolering och välja förnyelsebara metoder för att värma upp bostäder som till exempel värmepumpar i kombination med solel. Målet med kooperativet är att hitta vägar framåt så att även de med mycket små medel kan göra en energismart upprustning i sina hus.

Chris Davis som arbetar med satsningen säger till Lancashire Post att »en av de mest tilltalande aspekterna med satsningen är dess kapacitet att tillhandahålla spjutspetsteknik till invånare i området vid en tidpunkt när de behöver det som mest samtidigt som vissa i området faktiskt får möjlighet att installera tekniken hos sina grannar«.

Han säger också att det ganska ofta är områden med nöd som får de banbrytande grejerna sist, och för att faktiskt övertyga människor om teknikens värde »är det så mycket lättare om du också kan visa hur det funkar och vilka fördelarna är«.

- Innan jag utvecklade det här projektet hade jag aldrig hört ordet »retrofit«. Och jag är säker på att du kan fråga alla i Preston och att 98 procent av dem skulle förmodligen inte heller ha koll på det eller på vad en luftvärmepump är bra för, förklarar han för Lancashire Post.

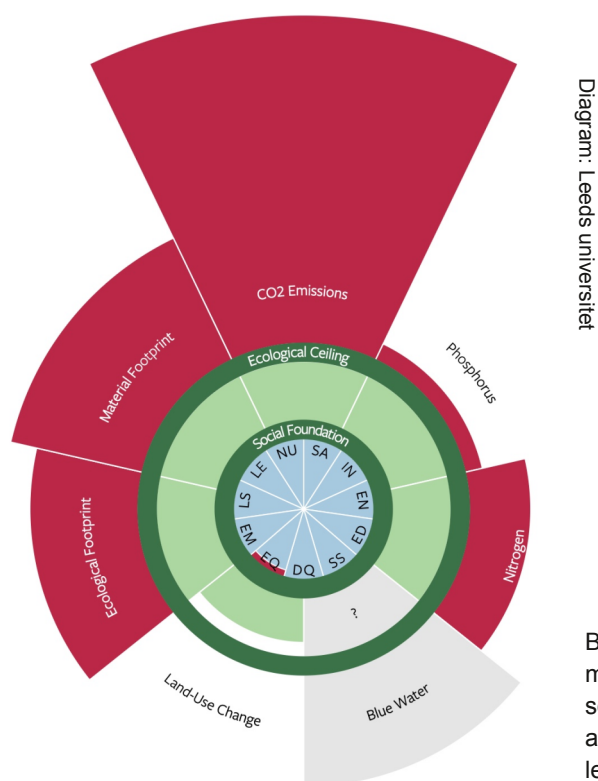
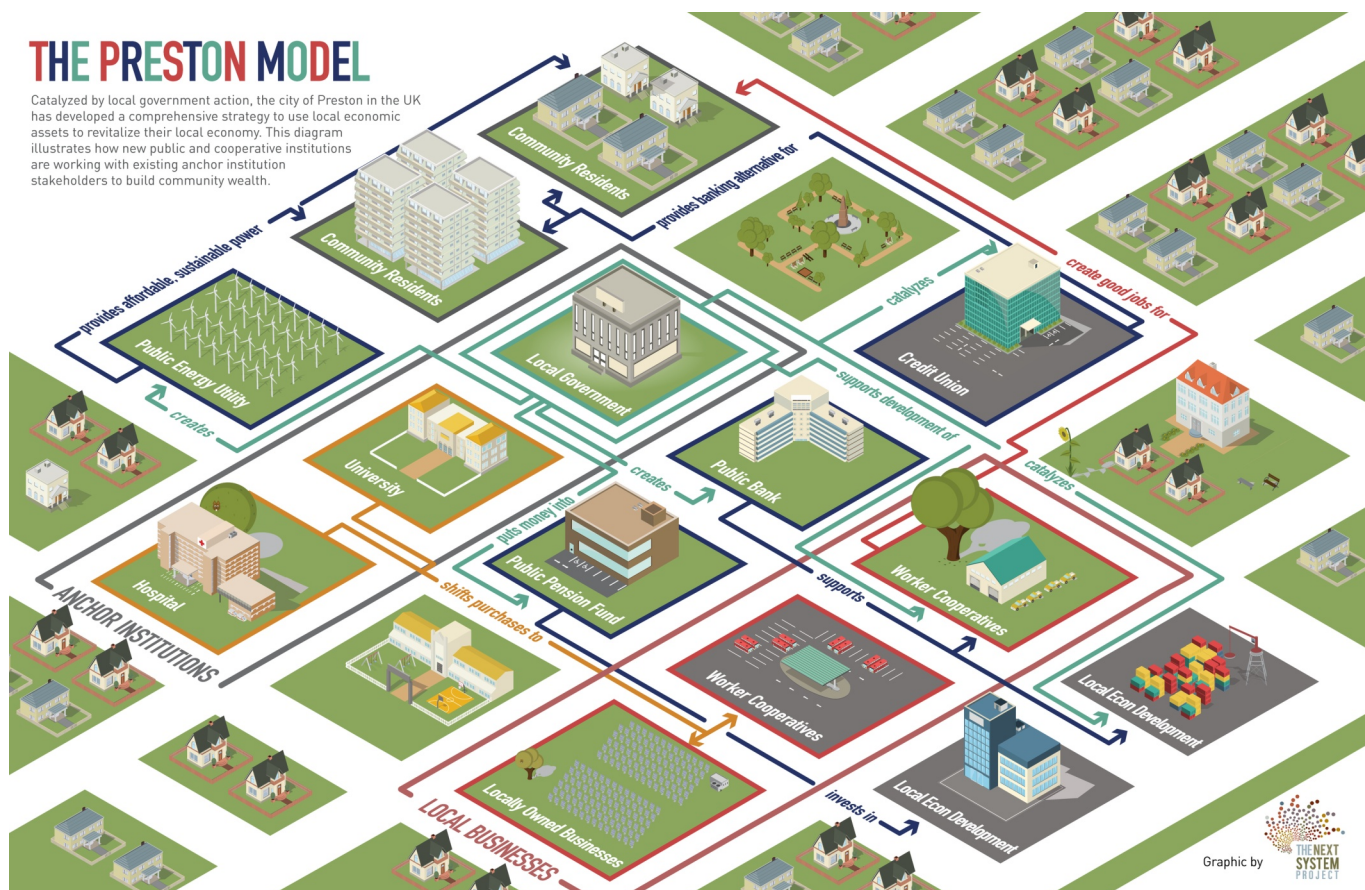

Diagram: Leeds universitet

Bilden till vänster visar ett så kallat munkdiagram för Storbritannien. Diagrammet som fångar både hur landet överskrider flera av naturens gränser och samtidigt misslyckas leverera framförallt jämlikhet (EQ).

Prestonmodellen har inspirerat många kommuner att jobba på ett mer integrerat sätt med näringslivsutveckling, klimatpolitik och olika sociala mål. En viktig bit i arbetet är att så kallade ankarinstitutioner ökat sina inköp av varor och tjänster av lokala företag som tagit på sig att leverera praktiska åtgärder för att Preston ska nå olika sociala och ekologiska mål.

Så syns strategins resultat

Ovan har vi bara lyft fram några exempel på hur lokalt gemensamt välståndsbygge fungerar i Preston. Viktigt att uppmärksamma är alltså att det handlar om en rad åtgärder som tillsammans syftar till att minska klyftorna i samhället, samt bygga en mer demokratisk och hållbar ekonomi. Det är också tydligt att en sådan här bred strategi gett resultat. Preston gått från att ha varit på listan av de 20 mest utsatta städerna i Storbritannien till att senast 2022 lyftas fram av revisions- och konsultfirman PwC som den bästa kommunen att bo och arbeta i nordvästra England.

En annan studie från 2023 pekar på att lokalt gemensamt välbefinnande i Preston lett till en minskning utav psykisk ohälsa och till ett högre välbefinnande bland allmänheten i Preston.

En studie annan studiebekräftar att Prestons sysselsättningsgrad ökade med 4 % jämfört med kommuner som inte jobbade med lokalt gemensamt

välståndsbegreppet under perioden 2015 till 2019. Effekten på sysselsättningen var större bland personer med funktionsnedsättning, etniska minoritetsgrupper, män och personer med lägre utbildningsnivå.

Lokalt gemensamt välståndsbbygge tycks också ha minskat ökningen av barnfattigdom. Mellan 2014/15 och 2023/24 var ökningstakten för barnfattigdom i Preston den lägsta i sex kommuner i Lancashire med liknande baslinjesiffror.

Lokalt gemensamt välståndsbygge lindrade också de lokala effekterna av bostadskrisen. Under det senaste decenniet byggde Preston mest prisvärda bostäder av 14 kommuner i Lancashire. Förutom att införa skyldigheter för byggherrar, har lokalt gemensamt välståndsbygge lett till fler prisvärda bostäder genom att kommunen samarbetat med sociala hyresvärdar och frigjort mark inom den offentliga sektorn för nya bostäder.

4. Fördjupning: Socialt värde i upphandlingar

I många kommuner runt om i Sverige pågår utvecklingsarbete kring sociala och ekologiska värden i upphandlingar. Vad kan vi lära av det arbete som skett under snart två årtionden i Preston?

Utvecklingen kan sägas ske på minst fyra nivåer. Dels handlar det om kompetensutveckling bland de som sköter upphandlingen i offentliga institutioner. Här handlar det om hur upphandlingen i detalj ska utformas. Vad är det som ska upphandlas? Hur kravställs tjänsten eller varan som upphandlas? På en annan nivå sker utvecklingsarbetet bland våra förtroendevalda. Politiken sätter ju ramarna för och resurssätter ju våra upphandlingsenheter runt om i landet. Om upphandlarna är få och har ont om tid är det svårt att göra ett omfattande utvecklingsarbete kring sociala och ekologiska värden i upphandlingarna som görs. På en tredje nivå handlar ett sånt här arbete om att öka förmågan hos fler företag att lämna anbud i upphandlingar. Och på en fjärde nivå är vi alla som medborgare involverade i detta arbete. Här handlar utvecklingsarbetet om att vi blir medvetna om och diskuterar vad vi vill att offentlig upphandling ska bidra med i samhällsutvecklingen.

Ett verktyg för att nå viktiga mål

Den offentliga upphandlingen motsvarar i Sverige ungefär en sjättedel av BNP, eller med andra ord mer än 13 000 kronor per månad och person i arbetsför ålder i Sverige (om vi utgår från att 5,8 miljoner i åldern 18-74 är det). Offentliga upphandlingar berör med andra ord en väldigt stor del av samhällsekonomin och en stor del av de pengar som vi betalar som skatt till det gemensamma. Det är givetvis viktigt att motverka korrruption och värna om att offentliga medel används effektivt. Men när samhället har stora sociala klyftor och problem, såväl som ett klimatnödläge och en ekologisk kris att hantera blir det även nödvändigt att fråga sig om de

offentliga upphandlingar som görs fördjupar sociala och ekologiska problem, eller bidrar till att hantera dem? När upphandlingar kan göras så att de bidrar till att lösa våra sociala och ekologiska problem så framstår detta som i hög grad önskvärt. Hur ofta och i vilken grad är det möjligt att titta på sociala och ekologiska mål kopplat till olika upphandlingar? Detta är en mycket viktig fråga som kommuner och regioner inom rörelsen för lokalt gemensamt välbefinnande jobbar med aktivt.

Socialt värde i Preston

Målet i Preston har varit att pröva hur en kommun kan agera som motor för en utveckling där den lokala ekonomin och det lokala samhället blomstrar. När det gäller arbetet med att använda den lokala upphandlingen som ett verktyg för detta har de jobbat med att dela upp upphandlingar i mindre delar för att göra det möjligt för fler små och medelstora företag att komma med anbud. En annan helt avgörande faktor har varit att de jobbat med att utveckla den lokala policyn för socialt värde i upphandlingar.

Prestons tillvägagångssätt för att bädda in socialt värde i upphandlingar kräver att leverantörer som lägger bud på kontrakt över en minimitröskel måste svara på hur de arbetar med specifika teman och åtgärder för socialt värde.

Prestons policy för socialt värde pekar ut fem centrala teman:

- RÄTTVISA ANSTÄLLNINGAR
- INVESTERINGAR I FRAMTIDENS ARBETSKRAFT
- ÅTGÄRDER FÖR ATT TA ITU MED KLIMATNÖDLÄGET
- INVESTERINGAR I DEN LOKALA EKONOMIN
- FÖRSTÄRKNING AV CIVILSAMHÄLLESSEKTORN

Teman och åtgärder

Kopplat till varje tema finns en uppsättning av åtgärder. Vilka åtgärder som ska ställas krav på i respektive anbud bestämmer Prestons kommunfullmäktige som består av 48 förtroendevalda. Anbudsgivarnas förmåga att jobba med en åtgärd bedöms på en femgradig skala, där 1 är detsamma som dålig förmåga och 5 är exceptionellt god.

Prestons kommunfullmäktige tillämpar detta tillvägagångssätt för socialt värde vid upphandling på alla kontrakt som överstiger 74999 pund (ca 1 miljon svenska kronor). Detta är det tröskelvärde vid vilket rådets nuvarande upphandlingsregler utlöser ett öppet anbudsförfarande. Värt att notera är dock att fullmäktiges upphandlingschef har rätt att efter eget gottfinnande inkludera socialt värde för ett kontrakt som ligger under detta tröskelvärde.

Högst 20 % av den totala bedömningspoängen för en upphandlingsutvärdering kan knytas till ett anbuds sociala värde. Detta ska fördelas jämnt mellan de valda åtgärderna. Upphandlingschefen har dock befogenhet att höja eller minska detta tröskelvärde i linje med vad hen anser vara lämpligt.

När ett anbud uppfyller tröskelnivån för socialt värde ska hänsyn till det sociala värdet specificeras i dokumentationen av upphandlingen, utvärderas i anbudsförfarandet och övervakas som en del av den övergripande avtalshanteringsprocessen. Det sistnämnda betyder att det företag som vinner ett

anbud regelbundet måste rapportera hur väl de lyckas leverera de sociala värden som det åtagit sig att leverera.

Utvärdering och uppföljning

Leverantörer uppmanas som en del av upphandlingen att ge svar på hur de planerar att leverera i förhållande till utvald åtgärd, vilket kan inkludera en övergripande vision för det sociala värdet; planerade aktiviteter; hur planerade aktiviteter stämmer överens med Prestons kommunfullmäktiges vision samt specifika, mätbara mål och/eller utgångar. De förväntas också klargöra hur planerad verksamhet kommer att levereras enligt kontraktet, till exempel enligt en handlingsplan för leverans, tidsskalor och milstolpar, med vilka resurser och vilken kapacitet de kan arbeta, tidigare erfarenheter osv. Avslutningsvis ska det anges hur utvärdering och uppföljning ska äga rum.

Utdrag ur Prestons policy för socialt värde (Preston City Council, 2025)

Preston kommunfullmäktige har utformat ett arbetssätt för att säkerställa att våra inköpskontrakt levererar socialt, miljömässigt och ekonomiskt värde till staden.

Denna modell är utformad speciellt för att rikta in sig på Prestons behov och är uppbyggd kring fem teman och relaterade åtgärder som kan ses nedan:

Tema 1: Rättvis anställning

- 1.1 Stödjer rättvisa och demokratiska arbetsmiljöer och praxis
- 1.2 Stödjer jämställdhet, mångfald och inkludering
- 1.3 Stödjer medarbetarnas hälsa och välbefinnande

Tema 2: Investera i framtidens arbetskraft

- 2.1 Stödjer ungdomars möjlighet att få tillträde till arbetsplatsen
- 2.2 Hjälper anställda att höja kompetensen
- 2.3 Hjälper utsatta grupper att få jobb.

Tema 3: Att ta itu med klimatnödläget

- 3.1 Utvecklar och/eller genomför en plan för att minska koldioxidutsläpp
- 3.2 Minskar koldioxidutsläppen från kontrakterat arbete
- 3.3 Stödjer miljöförbättring och miljöskydd

Tema 4: Investera i den lokala ekonomin

- 4.1 Ökar sina utgifter i den lokala ekonomin
- 4.2 Stödjer lokala sociala och demokratiska företags utveckling

Tema 5: Stärka frivillig-, gemenskaps- och trossektorn*

- 5.1 Tillhandahåller företagsstöd till denna sektor
- 5.2 Tillhandahåller donationer för att stödja lokala samhällsprojekt

*På svenska benämns denna sektor oftare som civilsamhället eller den idéburna sektorn.

5. Möjligheter i Göteborg och Bergsjön

I Göteborg och stadsdelen Bergsjön, såväl som i andra städer och stadsdelar i Sverige, finns vissa arbetssätt som redan ligger i linje med Prestons arbete för lokalt gemensamt välståndsbygge. Men på vilket sätt kan vi utveckla vårt arbete här med intryck av det som görs i Preston och vilka frågor kan vara viktiga att diskutera?

Här kommer enbart ett axplock av exempel på hur arbete i samma anda som Prestons redan pågår i Göteborg med omnejd. Diskussionen går givetvis att föra i relation till vilken plats som helst i Sverige, men här fokuserar vi på Göteborg och Bergsjön eftersom detta är hemmaplan för föreningen Navet i Bergsjön.

Diskussionen utgår från de fem benen i strategin som diskuterades inledningsvis. (Se sid. 5)

Lokalt och demokratiskt företagande

I Göteborg finns en rad initiativ som försöker stötta nya lokala och hållbara företag, till exempel Business Region Göteborg, YES BOX, Drivhuset och Ung företagsamhet Göteborg.

Två organisationer som vill främja personaläggande är Centrum för personaläggande och Coompanion. Coompanion jobbar också brett för att främja olika sorters kooperativ och socialt företagande i vid mening är Coompanion. I Göteborgsregionen har de drivit ett flertal projekt som på olika sätt kan sägas handlat om att skapa »lokalt gemensamt välstånd«.¹ Till exempel har de arbetat för att stärka nätverken av sociala företag i Göteborgsregionen. Detta arbete har bland annat handlat om att lyfta fram de tjänster och produkter som kan levereras av sociala företag i Göteborgsregionen samt att stärka dessa företags förmåga att vinna offentliga upphandlingar.

Coompanion Göteborgsregionen är del av en rikstäckande rörelse för att främja mer demokratiskt företagande med sociala och ekologiska mål i fokus. Denna rörelse arbetar med alltifrån

personalövertagande i existerande företag till uppstart av nya kooperativ, vilket kan vara företag inom i princip vilken samhällssektor som helst. I Sverige liksom i resten av Europa finns till exempel kooperativa företag inom vården, omsorgen, industrin och kultursektorn. Det finns även kooperativ för att driva utvecklingen och lösa praktiska frågor för boende på en geografiskt avgränsad plats, till exempel i ett kvarter eller i en bygd på landet. Exempel på det sistnämnda är kooperativa hyresrätter, bygdebolag och energigemenskaper. Många kooperativa företag ingår i den sociala ekonomin.

I Västra Götaland finns den Sociala ekonomins råd, vilket är en beslutad dialogstruktur i Västra Götalandsregionen, för att driva utveckling av samverkan mellan social ekonomi i Västra Götaland och regionen. I Göteborg finns Göteborgsregionens sociala ekonomi (GSE) som förening som samlar en rad olika paraplyorganisationer inom den sociala ekonomin.

En mångfald av olika sorters företag kan bidra till att bygga lokalt gemensamt välstånd i Bergsjön. Det är därför intressant att kroka arm både för att existerande företag ska kumma utvecklas som att nya företag, i vilka Bergsjöbor både kan arbeta och vara ägare, ska startas.

2 Rättvisa löner och arbetsmarknader

Att alla ska ha ett jobb med en rimlig lön att leva på och möjlighet att påverka sin arbetsplats och sitt arbete är grundlagsstadgade mål i Sverige.

I Bergsjön ligger arbetslösheten på mellan 12 och 14 %. Medelinkomsten ligger på lite mer än 240 000 kronor per år. Självförsörjningsgraden som är ett mått på hur många arbetstillfällen det finns per sysselsatt med bostad i området är 0,2-0,3. Detta kan jämföras med en arbetslöshet på 5,7 % och självförsörjningsgrad på 2,8 i Gamlestaden där den genomsnittliga årsinkomsten per person dessutom är ca 200 000 kronor högre.

Att det ser ut så här är delvis en konsekvens av hur dessa områden planerats. Samtidigt är det också en konsekvens av segregation och en ekonomi som förstärker snarare än krymper klyftor i staden. Att

Att få fler arbetstillfällen i Bergsjön är målet med Familjebostäders beslut att ta tillbaka städningen i egen regi i Bergsjön. 60 Bergsjöbor ska anställas och 40 lärlingsanställningar ska skapas inom ramen för satsningen »100 för Bergsjön«. Detta är ett exempel på hur ett lokalt företag kan stärka en stadsdel och helt klart en form av lokalt gemensamt välbästandesbygge.

ändra på de här strukturerna är ett långsiktigt arbete där ett mål skulle kunna vara att ändra på relationen mellan olika stadsdelar och skapa bättre förutsättningar för lokalt näringsliv i områden som idag har en låg självförsörjningsgrad. På kort sikt kan det i lika stor grad handla om att stärka Bergsjöbors möjligheter att få bra arbetstillfällen i någon annan del av staden.

När det gäller att bromsa utvecklingen mot större löneklyftor — som i stor utsträckning slår mot just stadsdelar som Bergsjön — framstår det som ett steg i rätt riktning att Göteborgs stad tagit strid för kollektivavtalade arbetsvillkor eller motsvarande för företag som deltar i kommunens offentliga upphandlingar. Men mycket mer måste givetvis göras av olika aktörer på arbetsmarknaden.

I ett lokalt välbästandesbygge kan man arbeta för att arbetsgivare aktivt rekryterar lokalt och breddar sin personalgrupp. Det innebär att man inte bara undviker diskriminering, utan medvetet bygger processer för jämlik rekrytering — där arbetsplatser speglar samhällets mångfald och tar tillvara lokala kunskaper och erfarenheter. Genom samarbete med civilsamhälle, fackföreningsrörelse, utbildningsaktörer och sociala företag kan arbetsgivare skapa lokala anställningsstrategier och ge fler boende i området möjlighet till arbete, praktik och utveckling. Detta stärker både social sammanhållning, lokal ekonomi och tilliten mellan institutioner och invånare. Ett exempel på detta är Familjebostäder i Bergsjöns satsning på att rekrytera Gårdsvårdar lokalt i Bergsjön. Satsningen kallas »100 för Bergsjön«.

Att undersöka och diskutera:

- Hur kan företagare i Bergsjön samverka mer och främja villkoren för företag i stadsdelen?
- Hur kan företag i hela staden bidra i högre grad till att bryta arbetslösheten i Bergsjön och liknande områden?
- Vad kan kommunen, regionen och andra aktörer göra för att skapa fler arbetstillfällen i Bergsjön?
- Vilka jobb kan skapas som en del av omställningen till ett hållbart samhälle? Till exempel inom kvalitetsproduktion, cirkulär ekonomi, förnybar energi, mobilitet etcetera?
- Det finns en hel del stödstrukturer för att stötta företagande i Göteborg, men hur når dessa ut i Bergsjön?
- Hur kan fackföreningsrörelsen främja den rättvisa omställning som behövs?

I utpräglade bostadsområden saknas ofta lämpliga lokaler för företag. Detta är en fråga som lyfts av företagare i Bergsjön. En del i en strategi för att främja lokalt gemensamt välbefinnande kan därför vara att skapa alltifrån lämpliga lokaler för handel, egenföretagare, tillverkning med mera.

3 Upphandling som motor för lokal utveckling

I Preston skapades alltså ett nätverk av ankarinstitutioner bestående av kommunen Preston, tre högskolor, det kooperativa bostadsbolaget Community Gateway, den regionala polismyndigheten Lancashire Constabulary samt regionen Lancashire County Council. Tillsammans utvecklade dessa institutioner ett arbetssätt med fokus inte minst på hur upphandlingen kan användas för att främja socialt värde, i form av hållbar utveckling och en lokalt starkare, mer demokratisk ekonomi. Ett resultat av detta blev att arbetslösheten minskade och att livsvillkoren i staden generellt förbättrats.

Som en del av de seminarier som arrangerades 21 och 22 februari presenterade Johanna Azar, ordförande i inköp- och upphandlingsnämnden, och Helena Sagvall, specialist på social hållbarhet på inköps- och upphandlingsenheten, en bild av hur Göteborgs stad i nuläget jobbar med social och ekologisk hållbarhet i stadens upphandlingar. De talade också om några områden som de uppfattade som möjliga att utveckla. Nedanstående diskussion baserar sig i stor utsträckning på deras presentation på seminariet men kompletterar även denna med information från Upphandlingsmyndigheten.

Göteborgs Stad köper in varor och tjänster för runt 30 miljarder kronor varje år. Det innebär att

staden är en av de största offentliga upphandlarna i Sverige. Hur upphandlingen sker styrs både av politiska mål och prioriteringar, samt av Lagen om offentlig upphandling (LOU).

Den sistnämnda lagen är Sveriges genomförande av EU:s direktiv för offentlig upphandling. Ett viktigt syfte med LOU är att motverka korruption och tillförsäkra att alla ges möjlighet att delta i upphandlingar på lika villkor. Konkurrensverket talar till exempel om att det är viktigt »att offentliga inköp öppnas för konkurrens och att offentliga medel används så effektivt som möjligt«.

De mål som Göteborgs Stad ställt upp för upphandlingen framgår dels av budgeten, dels av Göteborgs stads Riktlinje för inköp och upphandling.

Enligt Budget 2025 ska Göteborgs Stad »ge företag av olika storlek möjlighet att leverera produkter och tjänster samt ha nära dialog med samhällsengagerade leverantörer. Inköps- och upphandlingsnämnden ska stödja nämnder och bolagsstyrelser att utveckla sin upphandling så att den bidrar till samhällsnytta.«

Syftet med Göteborgs stads Riktlinje för inköp och upphandling är »att säkerställa att anskaffning av varor, tjänster och entreprenader sker med rätt kvalitet och till rätt kostnad. Syftet är också att staden

aktivt använder möjligheterna att genom inköp och upphandling bidra till hållbar utveckling både lokalt och globalt.«

Några verktyg som går att jobba med för kommuner och regioner för att få mer inkluderande upphandlingar som styr mot social och ekologisk hållbarhet är:

- **DIALOG** – detta handlar om att prata med olika företag och verksamheter och kan leda både till att fler kan lägga anbud, såväl som till att själva tjänsten eller varan som ska upphandlas kravsätts på annat sätt.
- **MINDRE DELOMRÅDEN I AVTAL** – ofta är storleken på de avtal som kommunen vill teckna ett hinder för mindre företag. Detta kan man komma runt genom att bryta ner det som upphandlas i mindre delområden, vilket öppnar upp för fler lokala mindre aktörer att vara med.
- **SYSSELSÄTTNINGSVILLKOR** – kommunen kan ställa krav på att en upphandling bidrar till att det skapas jobb i kommunen. Under 2024 anställdes 88 invånare genom Göteborgs Stads upphandlingar.
- **RESERVERADE UPPHANDLINGAR** – ger till exempel möjlighet att reservera upphandlingar för idéburna organisationer. I dag upphandlas till exempel fruktkorgar och catering i Göteborg på detta sätt. Lösningen att göra reserverade upphandlingar av mindre volymer catering från arbetsintegrerande företag har kommunens upphandlare tagit fram genom samråd i så kallat sakfrågeforum med deltagande från sociala företag och civilsamhället.

- **DIREKTUPPHANDLINGAR** – med direktupphandling avses enligt LOU »ett förfarande för tilldelning av kontrakt eller ingående av ramavtal utan krav på att den upphandlande organisationen först ska informera om sin avsikt att upphandla genom en annons om anbudsinfordran«. Enligt LOU är direktupphandlingar möjliga att göra för ett fast belopp på 700000 kronor. Ett undantag är upp till 7,8 miljoner kronor för »Sociala tjänster och andra särskilda tjänster«. Olika operativa enheter i kommunen kan göra sina egna direktupphandlingar, men de får inte dela upp sina köp med syfte att slippa annonsera sin upphandling. Enligt Göteborgs Stads riktlinjer ska varor som finns på så kallat ramavtal (ett större avtal) köpas inom ramen för detta avtal. Vid direktupphandlingar ska minst tre leverantörer tillfrågas.
- **FUNKTIONSKRAV** – detta är ytterligare en möjlighet där den upphandlande organisationen beskriver de behov som ska tillgodoses eller den effekt som ska uppnås, för att sedan lämna det öppet för anbudsgivarna att lösa hur det ska gå till. Genom att efterfråga utfall eller effekt i stället för en specifik lösning skapas »ett större utrymme för innovativa lösningar och för andra typer av aktörer att delta« än de som oftast deltar i upphandlingar.

Foto: Navet i Bergsjön

Vilka sorters ekonomi kan bidra till människors välmående? Vid sidan av att skapa mer jobb så kan lokalekonomiska satsningar bidra till människors sociala hälsa. Det är också en form av välståndsbygge. Här en bild från marknaden "Made in Bergsjön".

På seminarierna 21 och 22 februari kom det upp en synpunkt om att det kan vara svårt att orientera sig kring upphandlingsprocessen för småföretagare och aktiva inom civilsamhället. Detta är nog en upplevelse för många fler än boende och verksamma i Bergsjön.

Fler som närvarade såg det som en intressant möjlighet att kunna skapa mer lokala, socialt värdefulla jobb med stöd av offentlig upphandling.

Om man har någon sorts företag och vill leverera tjänster eller varor till kommunen är Helenas råd att man kontaktar de bolag eller förvaltningar som skulle kunna vara intresserade och för en dialog. Det är också möjligt att föra en dialog direkt med Inköps- och upphandlingsförvaltningen eller en annan förvaltning som gör upphandlingar då det inte alls enbart är Inköps- och upphandlingsförvaltningen som gör upphandlingar.

Det diskuterades också att det finns en låg kunskapsnivå kring många av de möjligheter som finns. Till exempel kan det saknas kunskap om vilka möjligheter som faktiskt ges att driva socialt och ekologiskt hållbar omställning genom offentlig upphandling. Det kan också saknas kunskap om socialt företagande i vidare mening, det vill säga om fler sociala företagsmodeller än arbetsintegrerande sociala företag. Många skulle med andra ord ha nytta av ett kunskapslyft.

En idé som kom upp var också att det borde finnas fler forum där medborgare kan komma och diskutera samt komma med förslag på sociala och ekologiska krav att ta upp i olika upphandlingar. I dagsläget finns något som heter Göteborgs

upphandlingsråd. I rådet finns representanter för Göteborgs Stad, Business Region Göteborg, Västsvenska Handelskammaren, Företagarna Västra Götaland, GFSAK – Göteborgs förenade sociala arbetskooperativ, Lasse Brukarstödcenter, Skyddsvärnet i Göteborg, Famna och Svenskt Näringsliv. I detta råd förs dialog kring hur offentlig upphandling i Göteborg kan bidra till hållbart och inkluderande samhälle. Kanske är en möjlig väg framåt att skapa fler så kallade sakfrågeforum med fokus på hur olika upphandlingar kan användas för att bidra till minskade klyftor i staden, mer jobb i försummade stadsdelar och en mer ambitiös miljö- och klimatomställning?

4 Finansiell kraft för lokalsamhällen

För att bygga lokalt välstånd så behövs resurser och finansiering så att man kan göra satsningar. Det behövs alternativ som har mer fokus på sociala och ekologiska mål än affärsbankerna. Företag och hushåll behöver bra möjligheter att ta lån. Det är inte heller en dum idé att använda den vinst som genereras genom bankverksamhet till lokal utveckling. Sparbankerna i Sverige har i viss mån en sådan inriktning och det finns mindre banker med tydligt socialekologisk inriktning som till exempel JAK och Ekobanken, men finanssektorn som helhet driver i dagsläget dessvärre inte på en utveckling mot mindre klyftor i samhället och hållbar omställning.

Ett exempel på ett finansiellt initiativ som skulle kunna skalas upp är Mikrofonden Väst som jobbar för att erbjuda finansiering för lokala företag, föreningar och stiftelser med sociala och ekologiska syften.

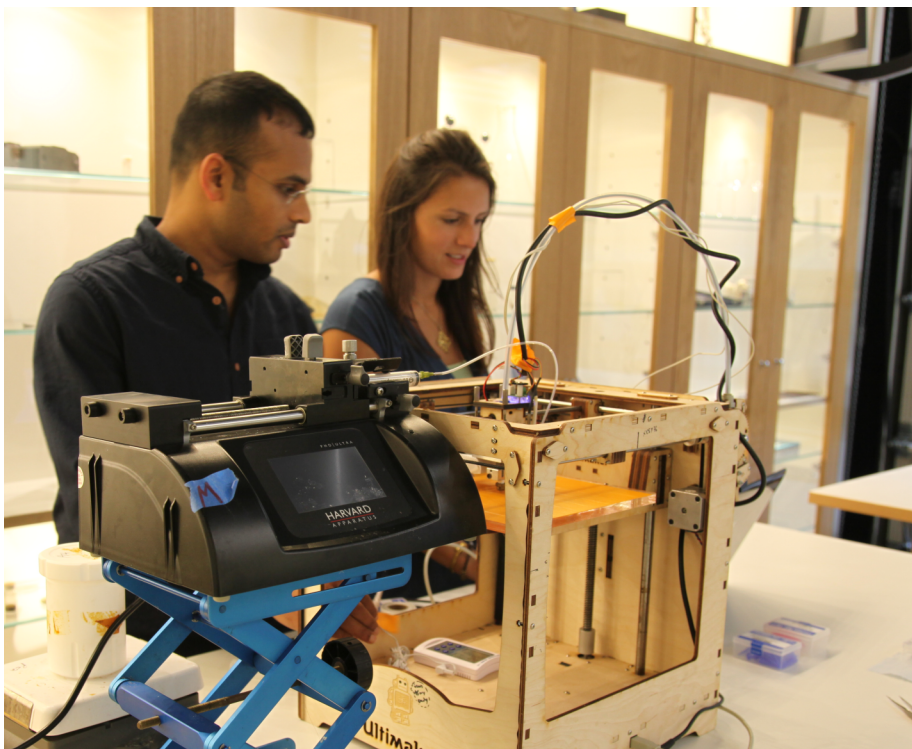
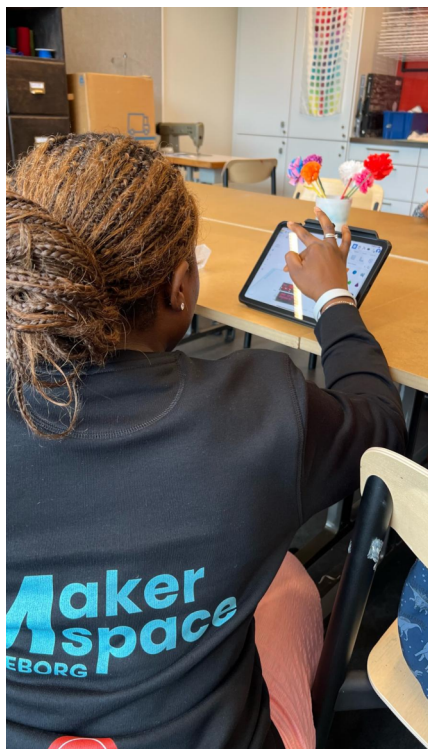
Andra former av finansiering kan skapas genom olika former av »crowdfunding» eller olika sorters delägarupplägg. Andelar i ett företag kan till exempel ägas av de anställda eller användare av företagets tjänster såväl som av aktörer som vill bidra till att ge en verksamhet stöd och viss stabilitet under en uppstartsfas.

Kommuner kan ta lån genom Kommuninvest som är ett kreditinstitut som ägs av kommuner och regioner, och som kan ge mycket fördelaktiga lån till dessa. Kommuninvest erbjuder särskilda lån för gröna respektive sociala och ekologiska satsningar. Göteborgs stad var också först i Sverige med att ge ut grön kommunobligationer redan 2013 för att få fram resurser till hållbarhetsprojekt.

En sak som är säker är att det finns tillräckligt med pengar i samhället som helhet, men i dagsläget används de i alltför liten utsträckning för att bygga ett socialt och ekologiskt hållbart samhälle.

Att undersöka och diskutera:

- På vilket sätt skulle Göteborgs kommun kunna ta intryck av Prestons sätt att arbeta med socialt värde i upphandlingar?
- Hur skulle ett kunskapslyft kring de möjligheter som finns kunna läggas upp?
- Kan ett nätverk av ankarinstitutioner i Göteborgsregionen skapas som tillsammans utvecklar sitt arbete med socialt värde i upphandlingarna?
- Går det att utveckla arbetsdelningen mellan förtroendevalda och tjänstepersoner när det gäller kommuns upphandlingar?
- Är upphandlingsenheterna i kommun och region tillräckligt resurssatta för att kunna jobba tillräckligt ambitiöst med sociala och ekologiska mål?

Tekniken för att producera varor såväl som tjänster utvecklas snabbt. Vad är intressant att producera för en lokal marknad? Vilken typ av produktion utöver tjänsteproduktion kan idag hämtas hem istället för att vara outsourcad till andra länder och världsdelar? Bilden till vänster från Navets Makerspace och bilden till höger från ett annat Makerspace.

5 Användning av fastigheter och mark för social rättvisa

Mark och fastigheter som används av allmänheten är exempel på lokalt gemensamt välstånd. Exempel på mark och egendom som fungerar som ett lokalt gemensamt välstånd i Bergsjön är Kulturhuset, områdets grönområden, lek- och idrottsplatser mellan husen samt många av de bostäder som finns i området såväl som de lokaler för föreningar och företag som finns.

Allmännyttan äger mycket fastigheter och att allmännyttan har en stor och viktig roll. Inte minst genom att tillhandahålla bostäder till rimliga hyror men även genom att upplåta andra lokaler för civilsamhället och boende. Men även privata fastighetsägare med social mål kan axla rollen som ankarinstitutioner i Bergsjön. Bergsjön 2031 är ett exempel på hur olika värdar - allmännyttan såväl som privata värdar - representerande 80% av fastighetsbeståndet i Bergsjön samverkar för en socialt hållbar miljö.

En annan intressant satsning i Göteborg som är ett exempel på hur man kan använda offentliga fastigheter för att gynna inkludering och civilsamhället är arbetet med »Skolan som arena« i Göteborg. Liknande satsningar finns på många

platser i Sverige och i världen. Vad det hela kallas kan skilja sig åt men idén är densamma: skolan som mötesplats för de som bor och verkar i dess närområde. Det handlar om att boende och föreningar ska kunna använda skolans lokaler för aktiviteter, eller med andra ord att skolan blir en civil mötesplats när det inte är lektioner där dagtid. Detta är ett mycket bra exempel på hur fastigheter kan användas för att främja en inkluderande utveckling, och lokalt gemensamt välståndsbygge i en stadsdel.

Att undersöka och diskutera:

- Vilka sorters verksamheter och företag vill boende och aktiva i Bergsjön starta? Hur kan dessa finansieras?
- Hur kan kommunen använda sina finansiella resurser för att stödja mer hållbar och demokratisk ekonomi i Bergsjön?
- Hur kan tillgången på lokaler för företagande i Bergsjön förbättras?
- Kan stadens pensionsfonder användas i högre grad för att driva lokal utveckling?

Avslutningsvis

Det finns mycket att diskutera och titta närmare på kopplat till utmaningen att skapa mer lokalt gemensamt välbefinnande i Göteborg och Bergsjön såväl som i Preston. De ekonomiska klyftorna i Sverige är ett akut problem. Den växande klimat- och miljökrisen likaså.

Valerie Wise betonar att lokalt gemensamt välbefinnande inte kommer i »one size that fits all«. Utmaningen är att utveckla en strategi för lokalt gemensamt välbefinnande som verkligen fungerar på varje ort. Det finns många som behöver vara med i en sådan här satsning; olika grupper som inte alltid samarbetar men som alla håller i sin pusselbit av en

fungerande strategi för lokalt gemensamt välbefinnande. Det är företagen på en ort, såväl som upphandlarna i kommunen, regionen och andra institutioner som måste involveras. Det är givetvis de förtroendevalda som behöver resurssätta ansträngningarna. Utöver detta är det civilsamhället och allmänheten som behöver bli delaktiga på olika sätt. Här finns stora möjligheter att jobba tillsammans med ett »lokalekonomiskt omställningsarbete«.

Förhoppningsvis har detta kunskaps- och diskussionsmaterial väckt ditt intresse för att lära dig mer. Här till höger hittar du några guider, rapporter och webbsidor som kan vara användbara.

Foto: Navet i Bergsjön

En viktig aspekt av lokalt gemensamt välbefinnande är att involvera medborgarna i hur staden och dess ekonomi förvaltas. Inte minst är det denna aspekt av lokalt gemensamt välbefinnande som Navet i Bergsjön arbetar med.

RESURSER FÖR FORTSATT ARBETE

På engelska:

Material från Centre for Local Economic Strategies:

"Community wealth building case studies"

<https://cles.org.uk/community-wealth-building-in-practice/community-wealth-building-places/community-wealth-building-case-studies/>

"Community wealth building through anchor institutions", februari 2017

https://cles.org.uk/wp-content/uploads/2017/02/Community-Wealth-Building-through-Anchor-Institutions_01_02_17.pdf

"How we built community wealth in Preston: achievements and lessons", juli 2019

https://www.preston.gov.uk/media/1792/How-we-built-community-wealth-in-Preston/pdf/CLES_Preston_Docu

"Owning the Future – After Covid-19, a new era of community wealth building", april 2020

<https://cles.org.uk/publications/owning-the-future/>

"Housing Associations as anchor institutions", oktober 2020

<https://cles.org.uk/publications/housing-associations-as-anchor-institutions-toolkit/>

"Toolkit: a community wealth building energy transition", oktober 2021

<https://cles.org.uk/publications/energy-toolkit/>

Övrigt material:

EDAS, *"Implementing Community Wealth Building: A Guide"*, Edas 2023

<https://edas.org.uk/community-wealth-building-guide/>

Neil McNroy, Sarah McKinley, Nairuti Shastry, *"Enabling Conditions for Community Wealth Building"*, Democracy Collaborative 2025

<https://www.democracycollaborative.org/whatwethink/enabling-conditions>

Neil McNroy, Sarah McKinley, *"Action guide for advancing community wealth building in the United States"*, Democracy Collaborative 2023

<https://www.democracycollaborative.org/whatwethink/community-wealth-building-action-guide/>

Preston City Council, *"Community Wealth Building"*,

<https://www.preston.gov.uk/article/1335/What-is-Community-Wealth-Building/>

På svenska:

Jonathan Korsar, *"Bjud in till lokalekonomiskt omställningsarbete –Handledning för studiecirklar och workshops"*, ABF Skåne 2024

<https://farnebo.se/nytt-material-kring-lokalekonomiskt-omstallningsarbete/>

Ylva Lundkvist Fridh, *"Strategi för lokalt gemensamt välbefinningsbyggande"*, Riksorganisationen Hela Sverige ska leva och Färnebo folkhögskola 2019

<https://farnebo.se/strategi-for-lokalt-gemensamt-valstandsbygge/>

Kerstin Edquist och Jenny Mark Ketter, *"Klimatrådslag - En handbok om medborgardialog i den lokala klimatpolitiken"*, Klimatriksdagen 2025

<https://klimatriksdagen.se/klimatradsdag/handbok-klimatradsdag/>

Eva Ternegren, "Nya grepp i upphandling – Reserverad upphandling och sociala hänsyn ger samhällsnytta", rapport 0244, januari 2018

https://tillvaxtverket.se/download/18.6855bfcf184896002ffa7f/1668765732884/Nyagreppiupphandling_rapport.pdf

Upphandlingsmyndighetens sida om "Hållbar upphandling"

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/om-hallbar-upphandling/>

Upphandlingsmyndighetens sida om "Samverkan med idéburna aktörer, civilsamhället och sociala företag"

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/kunskapsbank-for-offentliga-affarer/samverkan-med-ideburna-aktorer-civilsamhallet-och-sociala-foretag/>

Aleksandra Wasso, "501 lösningar – Hur vi möter samhällsutmaningar med IOP, idéburet offentligt partnerskap", rapport 2024/2025

https://www.famna.org/wp-content/uploads/2025/02/rapport-501_loesningar_famna.pdf

KÄLLFÖRTECKNING

Sidan 5:

Jordan Heller, "One Of America's Poorest Cities Has A Radical Plan To Remake Itself", HuffPost, 27 november 2018

https://www.huffpost.com/entry/cleveland-ohio-poorest-cities-regeneration_n_5bf2e9d5e4b0f32bd58c1374.

Brandon Duong, "Despite a Rocky Start, Cleveland Model for Worker Co-Ops Stands Test of Time", Shelterforce, 9 mars 2021

<https://shelterforce.org/2021/03/09/despite-a-rocky-start-cleveland-model-for-worker-co-ops-stands-test-of-time/>

Centre for Local Economic Strategies, "About CLES", åtkomstdatum 22 mars 2025

<https://cles.org.uk/aboutcles/>

Ylva Lundkvist-Fridh, "Strategi för lokalt gemensamt välbästandsbildande", Hela Sverige ska leva och Färnebo folkhögskola 2019

<https://farnebo.se/strategi-for-lokalt-gemensamt-valstandsbildande/>

Sidan 7:

CLES, "Community Wealth Building in Preston", åtkomstdatum 18 maj 2025

<https://cles.org.uk/community-wealth-building-in-practice/community-wealth-building-places/community-wealth-building-in-preston/>

Preston City Council, "NW Mutual Chooses Preston for Retail and Business Customer Banking", åtkomstdatum 30 mars 2025

<https://www.preston.gov.uk/news/NW-Mutual-chooses-Preston-for-retail-and-business-customer-banking>

Paul Falkner, "Preston City Council Buys Shares in Community Bank", 12 februari 2025

<https://www.bbc.com/news/articles/cn0yn0ry4r8o>

Sidan 8:

Miles Hadfield, "Preston Council Transfers Travellers' Site into Co-Op Management", Co-operative News, 16 mars 2022

<https://www.thenews.coop/preston-council-transfers-travellers-site-into-co-op-management/>

Paul Falkner, "'We Can Stay!': Preston Traveller Site Saved for Families after Deal between Councils", Lancashire Evening Post, 14 mars 2022

<https://www.lep.co.uk/news/people/preston-traveller-site-saved-for-families-after-deal-between-councils-3611060>

Brian Ellis, "£2m to Save Sir Tom's Church from Demolition - Locals Take up the Challenge", Lancashire Evening Post, 30 december 2022

<https://www.lep.co.uk/heritage-and-retro/heritage/campaigners-launch-bid-to-raise-ps2m-to-save-sir-toms-favourite-preston-church-and-with-it-their-own-community-3962226>

Plungington Community Land Trust, "About", åtkomstdatum 30 mars 2025

<http://plungingtonclt.com/about/>

Sidan 9:

European Commission, "Social Enterprises", åtkomstdatum 18 maj 2025

https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu/social-enterprises_en

Preston Digital Cooperative, åtkomstdatum 18 maj 2025

<https://preston.coop/>

BBC, "The Ferret: Threatened Preston Venue given Community Asset Status", 18 maj 2022

<https://www.bbc.com/news/uk-england-lancashire-61487688>

Music Venue Trust, "Team", åtkomstdatum 30 mars 2025

<https://www.musicvenuetrust.com/team/>

Sidan 10:

Preston City Council, "Preston and Lancashire City Deal", åtkomstdatum 18 maj 2025

<https://www.preston.gov.uk/article/1599/Preston-and-Lancashire-City-Deal>

Paul Falkner, "Amounderness House Revamp Plans Lodged Ahead of Workspace Hub", Blog Preston (blog), 23 augusti 2023

<https://www.blogpreston.co.uk/2023/08/amounderness-house-revamp-plans-lodged-ahead-of-workspace-hub/>

Sidan 11:

Preston City Council, "Community Wealth Building 2.0 - Leading Resilience and Recovery in Preston", åtkomstdatum 27 april 2025

https://www.preston.gov.uk/media/5367/Community-Wealth-Building-2-0-Leading-Resilience-and-Recovery-in-Preston-Strategy/pdf/CommWealth-ShowcaseDoc_web.pdf?m=1614248603567

Preston City Council, "Tackling Climate Change", åtkomstdatum 30 mars 2025

<https://www.preston.gov.uk/article/1193/Tackling-Climate-Change>

Tomelilla kommun, "Munkmodellen", åtkomstdatum 14 september 2025

<https://tomelilla.se/byggaboochmiljo/miljoochhallbarhet/hallbarutveckling/munkmodellen.1690.html>

Preston City Council, "Preston People's Climate Jury", åtkomstdatum 5 september 2025

<https://www.preston.gov.uk/article/7872/People-s-Climate-Jury>

Sidan 12:

Community Energy Preston, "Our Mission", åtkomstdatum 17 maj 2025

<https://communityenergypreston.co.uk/our-mission>

Retrofit +, "About", åtkomstdatum 30 mars 2025

<https://retrofitplus.com/about>

Paul Falkner, "Preston Green Energy Scheme Aims to Cut Bills and Create Jobs for Residents", Lancashire Evening Post, 22 augusti 2023

<https://www.lep.co.uk/news/environment/preston-green-energy-scheme-aims-to-cut-bills-and-create-jobs-for-residents-of-the-citys-brookfield-estate-4264829>

Sidan 13:

Invest in Lancashire, "Preston Named the Best City to Live and Work in the North West", 22 mars 2022

<https://investinlancashire.com/2022/03/22/preston-named-the-best-city-to-live-and-work-in-the-north-west/>

Tanith C. Rose m.fl., "The Mental Health and Wellbeing Impact of a Community Wealth Building Programme in England: A Difference-in-Differences Study", The Lancet Public Health 8, nr 6 (01 juni 2023): e403–10

[https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(23\)00059-2](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(23)00059-2)

Mathew Brown, "New study confirms: Community Wealth Building delivers real benefits", åtkomstdatum 2 november 2025

<https://www.democracycollaborative.org/blogs/new-study-confirms-cwb-real-benefits>

Sidan 14:

Upphandlingsmyndigheten, "Utvecklingen på upphandlingsområdet 2024", rapport 2025

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/kunskapsbank-for-offentliga-affarer/publikationer/utvecklingen-pa-upphandlingsområdet-2024/>

Preston City Council, "Social Value in Procurement", åtkomstdatum 27 april 2025

<https://www.preston.gov.uk/article/7285/Social-Value-in-Procurement>

Preston City Council, "Social Value Policy", åtkomstdatum 27 april 2025,

<https://www.preston.gov.uk/socialvaluepolicy>

Sidan 16:

Business Region Göteborg, "Om oss", åtkomstdatum 18 maj 2025

<https://www.businessregiongoteborg.se/om-oss>

Business Region Göteborg, "Yesbox - få hjälp med ditt företagande", åtkomstdatum 27 maj 2025

<https://www.businessregiongoteborg.se/foretagande/starta-foretag/motesplatsen-yesbox>

Drivhuset, "Drivhuset Göteborg", åtkomstdatum 12 september 2025

<https://drivhuset.se/goteborg/>

Ung Företagsamhet, "Göteborg", åtkomstdatum 18 maj 2025

<https://ungforetagsamhet.se/goteborg/>

Coompanion, "Projekt i Göteborgsregionen", åtkomstdatum 18 maj 2025

<https://coompanion.se/goteborgsregionen/projekt-i-goteborgsregionen/>

Coompanion, "Handla av sociala företag i Göteborgsregionen", åtkomstdatum 19 maj 2025

<https://coompanion.se/goteborgsregionen/handla-av-sociala-foretag-i-goteborgsregionen/>

Sociala ekonomins regionala råd (SER) i Västra Götaland, "Myller och mångfald i Västra Götaland", åtkomstdatum 4 november

<https://socialekonomi.se>

Coompanion m.fl., "Personalövertagande", åtkomstdatum 18 maj 2025

<https://personalovertagande.se/>

Coompanion m.fl., "Bilda bygdebolag", åtkomstdatum 18 maj 2025

<https://coompanion.se/wp-content/uploads/2021/05/Bilda-Bygdebolag.pdf>

Energimyndigheten, "Energigemenskaper - Färutsättningar och förslag på främjandeinsats", 2024

<https://www.energimyndigheten.se/energisystem-och-analys/energigemenskaper-en-viktig-del-av-framtidens-energisystem/>

Europakommissionen, "About Social Economy - European Commission", åtkomstdatum 19 maj 2025

https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/about-social-economy_en/

Göteborgs Stad, "Göteborgsbladet 2025", åtkomstdatum 3 november 2025

<https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/statistik-och-analys/statistik/hamta-statistik/faktablad/goteborgsbladet>

Sidan 17:

Familjebostäder, "100 för Bergsjön", åtkomstdatum 4 november 2025

<https://www.familjebostader.se/100-for-bergsjon/>

Sidan 18:

Göteborgs Stad, "Göteborgs Stads budget", åtkomstdatum 19 maj 2025

<https://goteborg.se/wps/portal?uri=gbglnk%3agbg.page.f5024a79-3755-4ba0-896d-6c2288d43acf/>

Göteborgs Stad, "Göteborgs Stads riktlinje för inköp och upphandlingar", åtkomstdatum 10 maj 2025

https://goteborg.se/wps/PA_Pabolagshandlingar/file?id=47711

Sidan 19:

Upphandlingsmyndigheten, "Samverkan med idéburna aktörer, civilsamhället och sociala företag", åtkomstdatum 19 maj 2025

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/kunskapsbank-for-offentliga-affarer/samverkan-med-ideburna-aktorer-civilsamhallet-och-sociala-foretag/>

Sidan 20:

Göteborgs Stad, "Göteborgs upphandlingsråd möts för hållbar och inkluderande upphandling", 16 oktober 2025, åtkomstdatum 28 oktober

<https://goteborg.se/wps/portal/aktuelltarkiv?id=f94af239-4759-45ec-b97a-977ccfc80a13>

"Mikrofonden Väst", åtkomstdatum 18 maj 2025

<https://mikrofonden.se/mikrofonden-vast/>

Kommuninvest, "Om oss", åtkomstdatum 12 september 2025

<https://kommuninvest.se/omoss.4.730666a218fe7b0d9024d31.html>

Göteborgs Stad, "Gröna obligationer", åtkomstdatum 12 september

<https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/goteborgs-stads-finansverksamhet/grona-obligationer>

Sidan 21:

Bergsjön 2031, "Om Bergsjön 2031", åtkomstdatum 5 maj

<https://bergsjon2031.se/om-bergsjon2031/>

Göteborgs Stad, "Skolan som arena", åtkomstdatum 3 november

<https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/skola-som-arena>

DETTA KUNSKAPS- OCH DISKUSSIONSMATERIAL ger dig en introduktion till lokalt gemensamt välbefinningsbygge. Det handlar om hur vi med gemensamma resurser kan skapa ett mer rättvist samhälle och en mer hållbar ekonomi. I materialet kan du läsa om hur den här strategin tillämpats i Preston i Storbritannien, men du bjuds också in att tillsammans med oss fundera på och diskutera hur den kan tillämpas i Göteborg och Bergsjön.

Publicerat av Navet i Bergsjön med stöd av

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling. Europa
investerar i landsbygdsområden